

İKLİM İNKÂRCILARI: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ASLINDA BİR KOMPLO MU?

Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR, 2 Nisan 2024

<https://perspektif.eu/2024/04/02/iklim-inkarcilari-iklim-degisikligi-aslinda-bir-kompla-mu/>

İklim inkârcıları ya da iklim şüpheçileri gündemde. İklim krizinin aslında var olmadığıyla ilgili sözde bilimsel bilgiler öne süren iklim inkârcıları, çoğu zaman komplo teorilerine yaslanıyor. Peki iklim değişikliği gerçekten de bir komplo olabilir mi?

Otuz yılı aşkın bir süredir çevre felsefesi, çevre ahlakı ve iklim ahlakı konularında dersler veriyorum. Yurt içinde ve yurt dışında konuyla ilgili yüzlerce bilimsel toplantıya katıldım. İklim değişikliği konusunda dünyanın en iyi uzmanlarını dinleme ve okuma imkânım oldu. Bu toplantılarda sık sık bizlere sorulan bir konu, iklim inkârcıları ve komplo teorileriyle ilgiliydi. Birçok meslektaşım gibi, öncelikle iklim değişikliğiyle ilgili komplo teorilerindeki endişeleri ve soruları anlamaya çalışıyorum. Bazı komplo teorilerinin -doğru anlaşıldığında- toplumdaki ezberleri bozarak bazen bazı faydalar sağlayabileceğini düşünüyorum. Bu yüzden komplocu tezlere inananların ve benimseyenlerin şeytanlaştırılmasına ve aşağılanmasına katılmıyorum. Dahası bazı komplo teorileri, ele alınması gereken toplumsal meseleleri gündeme getirebilir. Felsefi mirasın bize sunduğu analitik ve eleştirel düşünme becerilerini kullanmayı ihmal etmemek şartıyla komplocu zihni demokratik tartışmanın önemli bir unsuru olarak görmek bile mümkün olabilir. İklim inkârı veya şüpheçiliği de iklim krizi hakkındaki fikir birliğine ilişkin şüphe veya inançsızlığı ifade ediyor. İklim inkârcıları tarafından öne sürülen argümanlar genel olarak iklim değişikliğinin delillerini, etkilerinin ciddiyetini, iklim değişikliğinde insanın rolünü ve önerilen çözümlerin etkinliğini reddetmek, en azından sorgulamak şeklinde tasnif edilebilir. Biz bu mesele öncelikle komplo yönüne bakalım.

Komployu Anlamak

Akademisyenler komployu “iki veya daha fazla güçlü aktörün gizli planı” olarak tanımlanıyor. Genel olarak komplo teorileri, kendilerine fayda sağlayan ve kamu yararına zarar veren gizli planlar oluşturmak için gizlice faaliyet gösteren bir grup güçlü bireye suçu atfeder. Komplo teorileri bazen resmî açıklamaların yetersiz kaldığı veya toplumsal güvensizliklerin yükseldiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu teoriler, belirsizlik dönemlerinde insanların karmaşık olayları anlamlandırma çabasının bir ürünü de olabilir. Ayrıca bazı komplo teorileri, genellikle görmezden gelinen veya yeterince tartışılmayan meseleleri gündeme getirebilir. Bu anlamda onları

tamamen yok saymak yerine, neden popüler olduklarını ve toplumda hangi boşlukları doldurdıklarını incelemek daha yararlı olabilir. Komplo teorilerinin yaygınlaşmasının altında yatan epistemik, varoluşsal ve sosyal nedenler vardır. Epistemik açıdan insanlar, dünya hakkında anlam ve düzen oluşturma arzusu içerisindedirler. Kaotik ve anlaşılmasız görünen olaylara anlam atfetmek için emek gerektiren analitik ve eleştirel bakış açıları yerine basit ve sezgisel açıklamalar ararlar. Varoluşsal motivasyonlar ise, özellikle kontrol eksikliği veya tehdit algısı gibi durumlarda, dünyayı anlamlandırma ve belirsizlikle başa çıkma ihtiyacından kaynaklanır. Bu tür teoriler ayrıca, bireylerin dünyada meydana gelen olaylar üzerinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olduklarına dair bir hissi sağlamak için psikolojik olarak da işe yarar. Komplo teorileri, özellikle toplumsal gerilimlerin ve çatışmaların yoğun yaşandığı dönemlerde, “biz” ve “onlar” arasındaki ayrımı güçlendirir ve bazı durumlarda, belirli grupları veya kişileri suçlamak için bir araç hâline gelebilir. Modern toplumların karşılaştığı karmaşık sosyal ve politik sorunlar karşısında, bireylerin kolay ve açıklayıcı cevaplar araması nedeniyle, komplo teorileri çekici bir alternatif sunarlar. Sosyal medyanın etkisiyle de hızla yayılırlar. Felsefe ve eleştirel düşünme alt yapısı olmayan bilim insanları bile komplo teorilerinin cazibesinin bir parçası olabilmektedir. İklim değişikliğini çevreleyen yaygın yanlış bilgiler ve komplo teorileri karşısında, felsefi mirasın bizlere sunduğu eleştirel düşünce gibi araçlardan yararlanmak, yanlışlarla mücadele etmede ve bilinçli söylemi teşvik etmede güçlü bir panzehir görevi görebilir. Dahası, rasyonel sorgulamayı, mantıksal analiz ve ahlaki düşünmeyi teşvik ederek bireylerin gerçeği kurgudan ayırt etmelerini ve karmaşık meseleleri daha derinlemesine anlamalarını sağlayabilir. Eleştirel düşünme ve felsefenin iklim inkârı ve komplo teorileri söylentilerinin üstesinden gelmemize ya da en azından bunların etkisini en aza indirmemize nasıl yardımcı olabileceğiyle ilgili bazı düşünceler şu şekilde özetlenebilir.

Delillerin Değerlendirilmesi

Eleştirel düşünme, bireyleri iklim değişikliği ile ilgili olanlar da dâhil olmak üzere çeşitli iddiaları destekleyen delilleri eleştirel bir şekilde değerlendirmeye teşvik eder. Kaynakların güvenilirliğini, geçerliliğini ve inanılabilirliğini değerlendirerek, bireyler saygın bilimsel araştırmalar ile asılsız söylentiler veya komplo teorileri arasındaki farkı ayırt edebilirler. Sokrates (MÖ. 399) bu konuda bize yardımcı olabilir. Daha doğrusu onun “nereye götürürse götürsün delili takip et” emri, Batı felsefe tarihi boyunca güçlü bir cazibe kaynağı oldu. Eleştirel düşünme ve her şeyi sorgulama yöntemi tarih boyunca birçok filozof ve bilim insanını etkiledi. Sokrates, kendi cehaletini kabul etmek veya görüşlerini değiştirmek anlamına gelse bile, delili takip etmeye karar vermişti. Hikmet ve bilgelik arayışının insan hayatının nihai hedefi olduğuna ve buna

ulaşmanın tek yolunun dikkatli bir akıl yürütme ve sorgulamadan geçtiğine inanıyordu. Felsefesinde, kişinin kendi kendini incelemesinin ve kendi inançlarını sorgulamasının önemini son nefesine kadar vurgulamıştı. Bu felsefe yaklaşımının Batı düşüncesi üzerinde olduğu kadar diğer felsefe gelenekleri üzerinde de kalıcı bir etkisi oldu. Bence komplo üreten zihin yapısını anlamak için “delili takip etmek” önemli bir araçtır. İlk Müslüman filozof Al-Kindi (ö.873) Sokrates’in anlayışını, İslam’ın “hikmet arayışı” anlayışıyla yorumlayarak Felsefetü'l-ula kitabında şu ilkeyi benimsedi: “Çok uzak milletlerden ve bizden farklı toplumlardan gelmiş olsa da hakikati, güzel kabul etmekten ve nereden gelirse gelsin ona sahip çıkmaktan utanmamalıyız. Çünkü hakikati arayan kişi için hakikatten daha değerli/öncelikli bir şey yoktur.” Bu sözlerin İslam düşünce geleneğinin şekillenmesindeki etkisinin yeterince vurgulanmadığını düşünüyorum.

Tehlikenin Ciddiyetini Küçümsemek

Bazı şüpheçiler iklim değişikliğini kabul ediyor, ancak etkilerinin abartıldığını ya da harekete geçmeyi gerektirmeyecek kadar belirsiz olduğunu ileri sürüyor. Daha yüksek sıcaklıkların bazı bölgelerde daha uzun büyüme mevsimleri gibi faydalar getirebileceğini bile öne sürebiliyorlar. Bununla birlikte bu bakış açısı, daha sık ve şiddetli doğal afetler, biyolojik çeşitlilik kaybı ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi olumsuz etkilerin yerel faydalardan çok daha ağır bastığı yönündeki geniş mutabakatı göz ardı ediyor.

İnsanın Rolü

İklim inkârcıları genellikle insan faaliyetlerinin iklim değişikliğine ne ölçüde katkıda bulunduğunu tartışıyor, güneş radyasyonu ve volkanik faaliyetler gibi faktörlerin daha önemli rol oynadığını öne sürüyorlar. Bu doğal olayların iklimi etkilediği doğru olmakla birlikte, bilimsel araştırmalar Sanayi Devrimi’nden, yani 1840’tan bu yana sera gazlarındaki dramatik artışın mevcut ısınma eğiliminin başlıca itici gücü olduğunu ortaya koymuştur.

Çözümleri Eleştirmek

İklim değişikliği azaltma stratejilerinin etkinliği ve ekonomik etkileri konusunda da şüpheler bulunuyor. Eleştirmenler, yenilenebilir enerjiye geçiş gibi önerilen çözümlerin çok maliyetli olduğunu ve ekonomilere zarar verebileceğini savunuyorlar. Genellikle azaltım yerine adaptasyonu teşvik ediyorlar. Ekonomik kaygılar geçerli olmakla birlikte, kontrol edilmeyen iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle harekete geçmemenin maliyetinin çok daha yüksek olacağı

öngörülmektedir. Yenilenebilir enerjiye yapılan yatırımlar aynı zamanda yeni ekonomik fırsatlar ve iş alanları da oluşturmaktadır.

İklim inkârcıları ve komplocular genellikle iklim değişikliğine ilişkin bilimsel verilerin güvenilir olmadığını veya manipüle edildiğini savunurlar. İklimin Dünya tarihi boyunca her zaman değiştiğini ve mevcut değişikliklerin doğal döngülerin birer parçası olduğunu iddia edebilirler. Ancak bu argüman, buz çekirdekleri, tortu katmanları ve diğer jeolojik verilerden elde edilen ve mevcut iklim değişikliği oranının insan uygarlığı bağlamında eşi benzeri görülmemiş bir durum olduğunu gösteren ezici nitelikteki delilleri görmezden geliyor. Dahası, çok sayıda bağımsız bilimsel kuruluş küresel sıcaklıklardaki artış eğilimlerini teyit etmektedir.

İklim bilimcilerin ezici çoğunluğu, iklim değişikliğinin gerçek olduğu ve insan faaliyetlerinden kaynaklandığı; çevre ve insanlık için önemli riskler oluşturduğu konusunda hemfikir. Stanford Üniversitesi'nden James McDonald'ın konuyla ilgili çalışmaları da bunu teyit ediyor. Ona göre, az sayıda çalışma tersini söylese de onlarca yıllık araştırmalar küresel ısınmanın gerçekliği konusunda neredeyse tam bir fikir birliği içinde. İlgili makalelerin yazarları arasında yapılan anketler, yazarların yüzde 99,96'sının küresel ısınmayı kabul ettiğini, yüzde 97'sinin ise insan kaynaklı olduğuna inandığını ortaya koyuyor.

Harvard Üniversitesi'nden bilim tarihçisi Prof. Dr. Naomi Oreskes, 2004 yılında ISI (Bilimsel Bilgi Enstitüsü) veri tabanını inceledi. Oreskes'in incelemesi, insan etkinlikleri ve küresel ısınma üzerine yazılmış 928 makalenin hiçbirinin yaygın bilimsel fikir birliğine karşı olmadığını gösterdi. Bu veriler, sonraki yıllarda yapılan incelemelerle de desteklendi. Örneğin, 2016'da ve 2021'de yapılan bağımsız çalışmalar, aynı şekilde yüzde 97 üzeri fikir birliğini ortaya koydu.

İklim inkârcıları sıklıkla Hükûmetlerarası İklim Değişikliği Paneli'ni (IPCC) yanlış anlama eğilimindedir. IPCC, BM tarafından 1988'de kurulmuş bir teşkilat. Dünyanın dört bir yanındaki hükûmetler ve iklim uzmanları, IPCC yazarlığı için bilim insanlarını aday gösteriyor. Örneğin 2021 yılında yayınlanan Altıncı Değerlendirme Raporu, 60'tan fazla ülkeden 751 uzman (31 koordinatör yazar, 167 baş yazar, 36 inceleme editörü ve 517 katkıda bulunan yazar) tarafından bir araya getirildi. Yazarlar toplu olarak 14.000'den fazla bilimsel makaleye atıfta bulundular. Başka bir deyişle, IPCC raporlarının kendisi, iklim biliminin durumu hakkında kapsamlı ve güvenilir bir fikir birliği beyanıdır.

İklim Şüphesizliğinin Büyük Şirketler Tarafından Desteklenmesi

Kapitalizmin ve büyük şirketlerin iklim inkâr hareketlerini finanse etme ve desteklemedeki rolü, iklim değişikliğine ilişkin kamu söylemini ve politikasını şekillendirmede her zaman kritik bir unsur olmuştur. Tarihsel olarak, bazı büyük şirketler, özellikle de fosil yakıt endüstrisindekiler, iklim bilimine şüphe düşürmek için kampanyalara büyük yatırım yaptılar. Bilim adamlarından heyetler tesis ettiler. Ekonomik çıkarlarını korumak ve kârlarını etkileyecek politika değişikliklerini geciktirmek için büyük bir mücadele verdiler.

Bu şirketler, iklim değişikliği konusundaki bilimsel fikir birliğini sorgulayan araştırmaları finanse etmek, iklim şüphesizliğini teşvik eden düşünce kuruluşlarını ve STK'ları desteklemek ve çevre düzenlemelerine karşı lobi yapmak gibi çeşitli yollarla iklim değişikliği hakkında yanlış bilgilerin yayılmasına katkıda bulunuyorlar. Bazı bilim adamlarının danışman olarak bu şirketlerde görev alması iklim inkârcılarının ekmeğine yağ sürüyor.

Prof. Dr. Naomi Oreskes'in Erik M. Conway ile birlikte yazdığı Şüphe Tacirleri (Pegasus, 2021) adlı kitap, şirket çıkarları tarafından finanse edilen küçük ama etkili bir grup bilim insanının, iklim değişikliği de dâhil olmak üzere çeşitli halk sağlığı konularındaki gerçekleri nasıl gizlediğini belgeleriyle ortaya koyuyor. Dahası bu endüstrilerin, bilim insanları arasında iklim değişikliği konusunda, gerçekte var olan ezici fikir birliğinin aksine, önemli bir anlaşmazlık olduğu fikrini yayarak halkın bilim insanlarına olan güvenini nasıl sarsmaya çalıştıklarını gözler önüne seriyor. Daha önce tütün ürünleriyle ilgili yaptıkları kampanyanın benzerini iklim konusunda yapıyorlar.

Komplo Teorilerinin Potansiyel Faydaları

Daha önce ifade ettiğim gibi, komplo teorilerini üretenlerin ve buna inananların şeytanlaştırılarak küçümsemelerine katılmıyorum. Onları dikkatle dinlediğimizde bazı haklı ve olumlu yönlerinin olduğunu düşünüyorum. Bu teoriler etkili kullanıldıklarında insanların mevcut güç yapılarına ve otorite hiyerarşilerine meydan okumasına ve sorgulamasına imkân tanıyabilir. Böylece, devlet gibi güçlü grupların politikaları üzerine şeffaflık talepleri artabilir. Ayrıca resmî açıklamalardaki çelişkileri ve tutarsızlıkları gözler önüne sererek, genellikle görmezden gelinen meseleleri tartışmaya açabilir. İklim ve çevre sorunlarının asıl failleri olan büyük şirketlerle kapalı kapılar ardında varılan iş birliklerini ve düzenbazlıkları ifşa edebilirler. Komplo teorileri, bireylerin karmaşık sosyal ve siyasi düzenleri anlamalarına yardımcı olan bilişsel araçlar olarak işlev görebilir ve bazen otoriteleri sorumlu tutma aracı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, komplo teorilerine eleştirel bir anlayışla şeffaf ve demokratik bir zeminde tüm taraflarla birlikte

“delili takip” anlayışıyla tartışılabilirmeliyiz. Bununla birlikte, komplo teorilerinin zararlı etkileri de göz ardı edilmemelidir. Bu teoriler yayıldıklarında sosyal, sağlık ve siyasi alanlarda olumsuz sonuçlara yol açabilmekte ve insanların hayatına mal olabilmektedir. Burada önemli bir nokta inkâr ile şüphe arasındaki ince çizgiyi ayırt etmektir. Metodik şüphe felsefenin ve bilimin ilk adımıdır. Ancak inkâr bir inanç ve ideoloji meselesidir.

Sonuç olarak, analitik ve eleştirel düşünme, iklim inkârı ve komplo teorileriyle yüzleşmek için bizlere paha biçilmez kaynaklar sunabilir. Sezgisel düşünme ise görünmezi hissetmemize, tehlikeleri fark etmemize ve ilk tepkiyi vermemize yardımcı olabilir. Biri aklımızın, diğeri ise kalbimizin tepkisidir. Yanlış bilgilendirme ve kutuplaşma ile boğuşan bir çağda, eleştirel düşünce ve felsefenin gücünden yararlanarak, bunu irfan geleneğimizin mirasıyla yorumlayarak bilimi esas almak; bilimsel anlayışı ilerletmek ve iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı acil zorlukları ele almak için elzemdir.

Modern çevre sorunları ortaya çıkmadan çok öncelerde Müslüman toplumlar Kur’an ve Sünnet ekseninde tabiatla ve bütün mahlukatla barış ve uyum içinde merhamet eksenli bir medeniyeti inşa ettiler. Bugün Müslüman toplumların ve dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlara komplocu zihne esir olmadan yeni ruhla çözümler bulmayı, Müslüman fikir adamlarının boynun borcu olarak görüyorum.

Prof. Dr. İbrahim Özdemir

Üsküdar Üniversitesi Felsefe Bölüm Başkanı olan Prof. Dr. İbrahim Özdemir, ağırlıklı olarak çevre felsefesi, çevre ahlakı, çevredin, çevrekültür ve çevre bilinci konularında çalışmaktadır.